

АЛЕКСАНДРА М. АНДРИЋ¹

ТАМАРА М. ДОБРИЋ²

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ПЕДАГОГИЈУ

ОБРАЗОВАЊЕ КАО ЧИНИЛАЦ КВАЛИТЕТА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА ОДРАСЛИХ

САЖЕТАК. Слободно време представља саставни део живота сваког човека, а самим тим има и богат манифест у подручју васпитања и образовања. Начин организовања и коришћења има велики утицај на формирање свестране човекове личности. Наиме, адекватно организовање слободног времена може позитивно утицати на здравље, физички и ментални развој. С обзиром на то да је слободно време категорија која прати развој друштва, може се рећи да промене у развоју друштва утичу како на све сфере човековог живота тако и на слободно време. Појам и основне карактеристике слободног времена били су предмет бројних расправа и истраживања многих педагога, социолога, психолога, филозофа итд. Већи број аутора сагласан је са констатацијом да се могућност развоја личности и њених потенцијала управо може анализирати и објаснити у оквиру слободног времена. Циљ рада је да покаже да ли образовање може да утиче на подизање квалитета слободног времена одраслих. С тим у вези, у раду се истичу присуство, значај, као и деловање појединих чинилаца који могу да утичу на процес организовања и реализацију слободног времена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: слободно време; доколица; образовање; образовање одраслих.

¹ aleksandraandric56@gmail.com

² tamara93dobric@gmail.com

Рада је резултат истраживања у оквиру пројекта ИИИ 47023 *Косово и Мејхоџија између националној идентитетима и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рада је примљен 4. септембра 2019, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 3. децембра 2019.

ПОЈАМ И НАСТАНАК ОБРАЗОВАЊА ОДРАСЛИХ

Образовање одраслих је стара идеја и значајна историјска и цивилизацијска категорија, што значи да је образовање одраслих природна и суштинска карактеристика људских друштава кроз рађање и раст наше цивилизације. Оно је дубоко уткано у настајање и развој најстаријих цивилизација и култура, као што су: грчке, римске јеврејске и исламске, које су му придавале велики значај и улогу (Кулић и Деспотовић, 2010, стр. 11). У овим древним цивилизацијама сматрало се да је веома важно „бринути се о образовању и учењу одраслих. Такав став подржавала је и религија – јеврејска и ранохришћанска, па и држава. Такву концепцију посебно су неговали Јевреји. Учење је за њих било начин преживљавања“ (Савићевић, 2000, стр. 324). И у најранијем исламском филозофско-историјском мишљењу и култури налазимо слично разумевање образовања одраслих. У тадашњем периоду муслимански свет је међу првима проповедао идеју о целоживотном, односно доживотном учењу захтевајући од свих људи, жена и деце „да се образују како би могли да образују друге“. Поједини аутори (Кулић и Деспотовић, 2005) упозоравају да „не би ваљало заборавити и најстарију азијску традицију о образовању одраслих (кинеску, индијску и персијску), у којој организовано и систематско образовање одраслих има знатно дужи век трајања од формално организованог образовања деце и омладине“ (2005, стр. 11). Поједини стручни извори проценили су да образовање одраслих у средњем веку „готово престаје“. У савременом добу преовладава мишљење да је током поменутог периода људске цивилизације образовање одраслих изгубило на интензитету, али да ипак није у потпуности престало. У тадашњем периоду образовање одраслих било је организовано од стране цркава и манастира који су оснивали посебне школе за одрасле. Поменути период био је карактеристичан за оснивање великих институција за високо образовање, које су у основи биле андрагошког карактера. У годинама хуманизма и ренесансе осуђује се и напушта „суровост традиционалног васпитања“ и долази до другачијег гледања на човека, науку, уметност и политику. То, међутим, није имало нарочит утицај на образовање одраслих, све до касног средњег века, када се појављују „световни облици образовања одраслих како оног формалног тако и још више неформалног типа“ (Савићевић, 2000, стр. 102). Савремени аутори сагласни су са тим да се образовање одраслих интензивније и масовније ја-

вља на прелазу из XVIII у XIX век. Индустријски развој тог периода одразио се на више земаља Европе, што је интензивирало појачавање и ширење активности на пољу образовања одраслих. Основни циљ овог облика образовања је у чињеници да образованији радници доприносе „умножавању капитала, што је било у интересу послодаваца. Машине су биле све компликованије и за њихово руковање био је потребан виши степен знања. То је био један од покретачких мотива стручног образовања одраслих“ (Савићевић, 2000, стр. 108). Један од покретачких фактора еманципације одраслих гледа се у томе да оно треба да омогући измену „нељудских услова живота и недостатка статуса и уважавања“ (Савићевић, 2000) радничке класе. Током друге половине XIX века неколико генерација радника је похађало предавања. Њихов основни циљ био је да помоћу стеченог вишег нивоа образовања подигну и побољшају квалитет свог живота и квалитет живота своје породице. С тим у вези, они су желели и „да утопе своју жеђ за знањем и разумевањем, јер су морали да стекну средства за борбу“ (Langran, 1971, стр. 61, према: Кулић и Деспотовић, 2005). Подстакнут бројним чиниоцима, образовање одраслих наставило је даљи тренд развоја. У андрагошкој литератури посебно се истичу: социјалне и политичке револуције, цркве (и религије), нове економске потребе израсле из технолошких промена, како у пољопривреди тако и у индустрији, потребе повезане са изменама у војној технологији и стратегијама, као и захтеви нових (високих) технологија, односно утицај међународних организација и удружења (Кулић и Деспотовић, 2005, стр. 12). У том контексту ваља споменути да су наведене промене посебно изражене код друштва која су у транзицији.

АНДРАГОШКИ АСПЕКТ ПРОУЧАВАЊА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА

У традиционалном друштву, статус старијих људи био је одређен обичајним нормама и традиционалним системом вредности. За разлику од њега, у савременом друштву које је стално у процесу транзиције долази до промене социјалног положаја одраслих. Нагазимо да добро организована друштвена брига о старијима представља неопходност са циљем унапређивања квалитета живота у старости. Дакле, потребно је да друштвена брига о одраслима не буде само обезбеђивање мирне већ и активно организоване старости. На релацији друштво и старење потребно је да постоје бројне активности, али и учешће одраслих у њима. Да-

кле, активну партиципацију и ангажовање треба поставити као фундаменталне критеријуме старења и живота у старости. Из наведеног произилази да су одрасли оспособљени да свој живот организују у складу са друштвеним токовима.

Не можемо говорити о слободном времену и о његовом утицају на развој човека, а да не обухватимо активности слободног времена, које човек бира по својим жељама и могућностима, самостално, или уз помоћ других. Нада Качавенда-Радић (1992) наводи да је једна од основних одлика активности слободног времена тешкоћа препознавања, као и мултипли карактер човекових активности, што значи да човек у исто време може јести, слушати музику, читати књигу и обављати неку другу активност. Овај карактер активности слободног времена, сматра Качавенда-Радић, захтева својеврсну хијерархијску организованост и то према хијерархији потреба, односно интересовања. Према наведеном, можемо закључити да се човек у слободном времену може бавити многим активностима које су хијерархијски распоређене, тако да поједине активности могу да буду важније, приоритетније и више заступљене од других. М. Мурадбеговић (1986) сматра да све активности у слободном времену својим садржајима, разноврсношћу, богатством и актуелизацијом омогућавају свакој индивидуи да оствари своје могућности и способности на себи својствен начин. Исти аутор наводи да би активности у слободно време требало да остваре три принципа и то: многобројност, активност и креативност. Појединац може бирати активности свог слободног времена и одређивати њихов садржај и временски ток. Међутим, да би се ове тзв. слободне активности, или активности у слободном времену, успешно реализовале неопходни су одређени принципи и начела, и то: принцип слободе, смислености, индивидуалности, колективности, самоактивности, организованости, разноврсности, принцип аматеризма и принцип примерен добу и полу корисника (Јанковић, 1973). Поменути аутор је става да ови принципи ни у ком случају не смеју бити кочница, а још мање негација слободног времена. Он их види као смерницу за што успешније и позитивније вршење појединих слободних активности. Дакле, основна карактеристика провођења слободног времена односи се на слободу избора активности. Поставља се питање да ли се може утицати на избор и активности у слободном времену, у којој мери, а да се не наруши слобода избора. Нажалост, адекватан и прави избор активности ограничен је економском моћи друштва и породице и културних

садржаја оквира у коме живимо. В. Јанковић (1973) своју поделу активности у и током слободног времена заснива на Димаздијевој (Joffre Dumazedier) подели функција слободног времена. Он разликује три групе активности и то: оне које су намењене одмору, разоноди и забави и развоју личности (1973, стр. 228). С тим у вези, Нада Качавенда-Радић (1989), уважавајући мишљење и ставове већег броја аутора, наводи следеће критеријуме за разврставање активности у слободном времену. То су: врста, време, место, облик, функција, организација, динамичност, дружење, повезаност са послом и финансијски издаци. Међутим, поједини аутори (Бранковић и Илић, 2003) става су да је према педагошком аспекту, најприхватљивија она класификација која се тиче личног интересовања појединца. Поменути аутори у ове активности убрајају следеће: физичко-рекреативне, које се односе на шетњу, разна путовања и спортске активности; алтруистичко-педагошке, у које убрајамо хуманитарне и васпитне активности; културно-естетске, које се огледају у посматрању, доживљају и стварању; мануелно-активне, које се односе на хоби, религијске активности (религијска окупљања, посете); хедонистичко-хазардне (хазардне игре, авантуре) и образовне активности, које имају за циљ стицање знања, умења и навика као и развијање одређених способности (Бранковић и Илић, 2003, стр. 359).

Образовне активности имају посебан значај за педагогију и андрагогију слободног времена управо из разлога што су саставни део образовања и самообразовања у свим облицима. Сваки човек се труди да путем образовних активности у слободном времену стекне нове способности, односно једном речју, покушава да у слободном времену буде активан и продуктиван. Да би се на најбољи могући начин искористили сви бенефити слободног времена потребно је поштовати одређене принципе. Неки од принципа су: слобода, индивидуалност, сврсисходност, разноврсност, креативност, примереност, организованост и аматеризам. Сви наведени принципи су важни, али сматрамо да је највећи акценат на принципу слободе, из разлога што је слобода она категорија која, како наводи Јанковић (1972), „ослобођено време чини слободним“. Данас, када су људи скоро свакодневно изложени стресу, потребно је да се што више баве активностима и занимањима која ће им преокупирати пажњу и омогућити стицање и развој знања, вештина и способности.

Поједини аутори (Качавенда-Радић, 1989) наводе да се не може говорити о времену, а да се притом не мисли и на садржај тог

времена. Поменута ауторка је става да садржај слободног времена чине активности којима се човек у њему бави. Бавити се неком активношћу у слободном времену указује на релативно трајан карактер активности, на присан однос субјекта са том делатношћу, на специјализованост и идентификовање субјекта са активношћу. Од тога шта се подразумева под слободним временом зависе и обим и врста активности које називамо активностима слободног времена. Активности слободног времена условљене су низом друштвених и индивидуалних фактора, имају вредносну димензију, а оно што их издваја од осталих активности човека, које означавамо као обавезне, јесте да су слободно (релативно) изабране (Грандић и Летић, 2008, стр. 108). Уопштено говорећи, можемо истаћи да се под активностима слободног времена подразумевају разноврсна ангажовања и занимања појединца које он самостално бира и примењује у спровођењу слободног времена. Када разматрамо образовну активност у слободном времену, може се рећи да она, са једне стране, садржи све карактеристичне активности слободног времена, а са друге, сва својства образовне активности уопште, чије су специфичности изражене само кроз специфичности времена којем припадају. Према томе, сагласни смо са мишљењем аутора који наводе да „не може свака образовна активност бити активност слободног времена, нити је свака активност слободног времена образовна“ (Исто, стр. 114).

ДОКОЛИЧАРСКО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ

Образовање одраслих подразумева све формалне и неформалне облике образовања који су намењени старијима од 18 година, а који немају статус ученика, односно студента. У извесним случајевима, у систем образовања одраслих могу се укључити и млади старији од 15 година, ако програми и облици организације образовања одраслих излазе у сусрет задовољавању њихових образовних потреба.

Изрази доколичарско образовање (*leisure education*) или слободновременско образовање, односно образовање у/за слободно време појмови су који се делимично односе на исти појам. Међутим, међу појединим ауторима (Качавенда-Радић, 1989) постоји мишљење да доколичарско образовање одређује тотални развојни процес кроз који се индивидуа развија и разуме себе, а не као садржај. Како истиче поменута ауторка, „доколичарско образо-

вање представља синтезу два појма: образовање у слободном времену и образовање за слободно време“. Она тврди да су „доколичарско образовање“ и „слободно време“ појмови који се секу, с тим што „доколичарско образовање“ обухвата и „образовање у слободном времену“ и „образовање за слободно време“ (Исто, стр. 95-107).

ОБРАЗОВАЊЕ И КВАЛИТЕТ СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА ОДРАСЛИХ

„Током дана дешава нам се да у мислима често одлутамо ка омиљеним доколичарским активностима које нам помажу да се носимо са стресом, да будемо физички здравији или да једноставно уживамо у животу“ (Rodriguez & Gamble, 2010, стр. 48, према: Николић-Максић, 2015, стр. 154). Све ове набројане потребе имају везе са квалитетом нашег живота. Квалитет живота није сам по себи циљ, али чини основу и позадину човекове тежње да се укључи и бира активности које га испуњавају, које доносе задовољство и осећај пријатности. Синоними који се у литератури користе поред термина квалитет живота су: благостање (*wellbeing*), задовољство животом (*life satisfaction*), срећа (*happyness*), па и животни стил (*lifestyle*). Као што се може уочити, термин благостање сматра се синонимом за квалитет живота. Овај термин је често могуће наћи у литератури и као појам субјективно благостање (*subjective well-being*), односно као психолошко благостање (*psychological well-being*) (према: Николић-Максић, 2015, стр. 154), дакле односи се на све аспекте живота човека који утичу на то да се он осећа срећно.

Када је у питању дефиниција квалитета живота одраслих, наилазимо на низ нејасноћа. Наиме, многи аутори сматрају да између квалитета живота и здравља и функционалног статуса стоји знак једнакости. Други аутори става су да је квалитет живота шири појам, јер, поред наведеног, у квалитет живота укључују и материјални статус, услове живота, (не)склад у породици, као и односе са пријатељима, познаницима и комшијама (Мартинов-Цвејин, 1998). Закључујемо да квалитет живота има мултидимензионални карактер – где здравље представља најважнији фактор, који утиче на подизање његовог нивоа. Квалитет живота је појам који прилично измиче дефинисању, тако да поједини аутори (Henderson, 2007, према: Николић-Максић, 2015) постављају питање да ли је уопште могуће његово дефинисање, јер и само схватање о томе да ли је могуће дефинисати га или не, ва-

рира од културе до културе. Наведеном можемо додати чињеницу да како људи различитих култура различито проводе и организују своје слободно време тако га различито и дефинишу. Потпуно смо сагласни са мишљењем појединих аутора који тврде да квалитет спада у најопштије појмове и као такав може се довести у везу не само са сваком људском делатношћу и производом него и са сваком појавношћу (Качавенда-Радић, Николић-Максић, Љујић, 2011). Извори и обиље различитих приступа квалитету говоре о вишезначности овог појма (Качавенда-Радић, Николић-Максић, Љујић, 2011; Качавенда-Радић, 1991) који укључује разумевање квалитета као карактеристике или својства, као стандарда или мерила за нешто, и као вредности. С обзиром на то да је квалитет категорија која изражава неку вредност, тј. „да је по себи вредност, квалитет је увек пожељан и представља нешто чему се тежи“ (Качавенда-Радић, Николић-Максић, Љујић, 2011; Качавенда-Радић, 1991), а у контексту образовања одраслих тежи се провођењу слободног времена које је високог квалитета. Тако се дешава да, примера ради, када одрасле упитамо о квалитету живота они говоре о својој перцепцији онога шта по њиховом мишљењу чини добар живот.

За разлику од квалитета живота, субјективно благостање није феномен који је једино значајан на нивоу појединца. То одлично показује чињеница да срећа и задовољство животом, поред економских и социјалних индикатора, представљају један од најважнијих показатеља квалитета живота одређеног друштва (Diener & Suh, 1998, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 78). У социолошким студијама из 1950-их и 1960-их година можемо наћи претече емпиријских истраживања благостања у којима се појам среће користио као субјективни индикатор квалитета живота (Land, 1975, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 78), као и субјективна мера функционисања друштвеног система (Veenhoven, 2004, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 78). Бредбурн је, приступајући са психолошког аспекта дефинисао срећу као „равнотежу између позитивног и негативног афекта, који представљају две независне димензије“ (Bradburn, 1969, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 78). Поједини аутори (Andrews & Withey, 1976, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 79) сугерисали су на то да благостање није искључиво афективни феномен, већ да обухвата и посебан фактор задовољства животом. С тим у вези Дајнер је дефинисао субјективно благостање као „конструкт који чине три компоненте: задовољство животом, позитивни афекат

и низак ниво негативног афекта“ (Diener, 1984, према: Јовановић и Нововић, 2008, стр. 79). На основу приказа мишљења више аутора, можемо закључити да задовољство животом представља когнитивни аспект субјективног благостања и да се односи на глобалну процену особе о томе какав је њен живот уопште. Чести доживљаји пријатних емоција чине позитивни афекат, док се супротно њему, низак ниво негативног афекта односи на „ретко доживљавање непријатних емоционалних стања и релативно одсуство осећања депресивности и анксиозности“ (Јовановић и Нововић, 2008). Оваква структура субјективног благостања потврђена је у низу истраживања (Lucas, Diener, Suh, 1996; Arthaud-Day, Rode, Mooney, Near, 2005). На основу наведеног налазимо да је квалитет живота појам који се тумачи и користи на различите начине, јер се као концепт састоји од низа димензија и индикатора који се на различите начине посматрају и интерпретирају. Овакав поглед на појам квалитета живота указује нам да се ради о једном „мултидимензионалном концепту који обухвата субјективне и објективне чиниоце задовољавања потреба и самопажања појединца“ (Братковић и Розман, 2006, стр. 108). Схватање општег квалитета живота заправо је одређено оним што се у одређено време и у конкретној друштвеној средини сматра „квалитетним животом“, које појединачне компоненте доприносе квалитету живота, као и у којој мери су оне у конкретном животу препознатљиве. Индивидуални квалитет живота се, према мишљењу појединих аутора, може дефинисати као „задовољавање потреба и остваривање индивидуалног смисла живота у интеракцији са социјалном околином“ (Братковић и Розман, 2006, стр. 108). У дефиницију здравља светске здравствене организације унето је и ментално здравље, управо из разлога што поремећено душевно здравље ствара предуслове за: сукобе са ближом и даљом околином, поремећаје функције породице, криминогено понашање, отуђење од посла и околине, сукобе са самим собом, убиства и самоубиства.

На основу изложеног може се закључити да постоје различите интерпретације, одређења и описи појма квалитета живота. У том контексту не може се једноставно одредити и дефинисати због бројних и сложених компонената које овај појам сажима. Већ сама реч „квалитет“ подстиче нас на размишљање о позитивним вредностима као што су здравље, срећа, успех, богатство, задовољство итд. Реч „живот“ показује да се концепт односи на основне аспекте људског постојања. Дакле, сагласни смо са схва-

тањем појединих аутора (Братковић и Розман, 2006) који наводе да је општи квалитет живота заправо одређен оним што се у одређено време и у конкретној друштвеној средини сматра „квалитетним животом“, које појединачне компоненте доприносе квалитету живота, као и у којој мери су оне у конкретном животу препознатљиве. Такође, преовладава мишљење да дефинисање квалитета живота обухвата физичко, материјално, лично и социјално благостање, односно примарно и пре свега, осећај задовољства животом, а да би осећај задовољства био потпун – здравље се поставља као једна од основних компоненти. Према мишљењу А. Пејатовић (2004) однос образовања и квалитета живота може се пратити дуж више елемената одређења, и то: улоге образовања у опажању и разумевању носилаца квалитета, формирању својстава, развијању димензија и формирању њихових полова, постављању носилаца у различитим релацијама, развијању способности вредновања, усвајања вредности, формирању система вредности и вредносних стандарда, задовољавању и развијају потреба, креирању одређеног степена задовољства, као и у укомпоновању свих ових елемената итд.

Усвајање принципа здравог и активног старења утиче на подизање свеукупног квалитета живота у старости. Дакле, квалитет живота је мултидимензионални концепт чији елементи међусобно одређују свеукупан ниво квалитета живота појединца. Један од кључних елемената квалитета живота одраслих представљају активности. Поједини аутори сматрају да активно старење може да ублажи поједине непожељне карактеристике старења, али и да унапреди квалитет живота свих људи који живе у заједници. Активна старост, како наводи Лотон (према: Дрча, 1993, стр. 97), обухвата следећа правила: третирати старије као самосталне и интегралне личности, односити се према њима као према одраслим људима, пружити им исте животне шансе као и осталим члановима друштва, омогућити им да самостално одлучују о даљем току свог живота. Поменути аутор такође наводи да одрасли имају право на будућност, рекреацију и пријатеље, романтику и интензиван емоционалан живот, помоћ сваког члана друштва, професионалну помоћ стручњака у свим подручјима, односно једном речју имају право да буду стари.

(САМО)ВАСПИТАЊЕ У СЛОБОДНОМ ВРЕМЕНУ И (САМО)ВАСПИТАЊЕ ЗА КОРИШЋЕЊЕ СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА

(Само)васпитање у слободном времену и (само)васпитање за коришћење слободног времена све више постаје савремени педагошки проблем. У педагогији постоји схватање према којем слободно време треба више проучавати и истраживати са субјективистичке позиције, где је одлучујући фактор коришћења слободног времена управо субјект, односно личност која користи слободно време. Субјективитет личности одређује да ли ће она бити субјект коришћења слободног времена (Микановић, 2013, стр. 54). Битни чиниоци квалитета слободног времена су и вредности, систем вредности и вредносне оријентације. Битну одредницу слободног времена представљају вредносне оријентације које појединац преферира, ствара, развија и уноси у свој живот. Дакле, могуће је на основу вредносних оријентација идентификовати преференције које појединац има у слободном времену.

У сагледавању односа вредносних оријентација и слободног времена, поједини аутори (Микановић, 2013) полазе од схватања према којима постоје индивидуалне разлике у вредносним приоритетима, затим да се вредности могу „преносити“, да оне имају своју структуру, да између вредности постоји хијерархијски однос, да нове вредности замењују претходне. Сматра се да је велика њихова улога у васпитању уопште, па и у васпитању у слободном и за слободно време. „Досадашња теоријска проучавања и емпиријска истраживања односа вредносних оријентација и активности различитих субјеката у слободном времену имају тек симболичан значај“ (Микановић, 2013, стр. 54).

САМОСТАЛНОСТ У РАДУ КАО ФАКТОР РАЦИОНАЛНОСТИ КОРИШЋЕЊА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА

Једно од битних питања васпитања и образовања за слободно време јесте и проблем развијања самосталности у раду. Рационалност коришћења слободног времена свакако зависи и од нивоа развијености, али и од карактеристике личности. То се посебно односи на достигнути ниво самосталности у учењу, избору активности и садржаја, као и у избору облика понашања у непредвидивим ситуацијама.

Поред самосталности у слободном времену треба развијати иницијативе за решавање проблема, начине самопотврђивања, стваралаштва и социјализације. Васпитаност за стваралачко испољавање је одлучујући фактор рационалности коришћења слободног времена. У том контексту самопотврђивање јесте она особина личности која у активностима слободног времена постаје битан индикатор слободе личности; то је развијена способност одлучивања о себи и квалитету сопственог живота (Грандић и Летић, 2008, стр. 54).

За разлику од васпитања и образовања за слободно време, које је својеврстан процес стицања специфичних образовних садржаја, васпитање и образовање у слободном времену вид је остварења перманентног образовања, односно представља садржај слободног времена. Дакле, док су васпитање и образовање за слободно време садржај образовања, васпитање и образовање у слободном времену односе се на садржај слободног времена. Оно обухвата интелектуалну, моралну, естетску, радну и физичку компоненту развоја личности. Поред тога, у слободном времену се, осим позитивних, јављају и деструктивни утицаји појединаца или група. То су оне ситуације у којима негативни видови забаве могу довести и до тежих облика девијација у понашању. Педагози упозоравају на повезаност начина коришћења слободног времена и антисоцијалним понашањима (крађе, пушење, алкохолизам, коцка, наркоманија, разбојништво и др.), али упркос наведеном, слободно време може бити и значајно средство за предупредивање и сузбијање антисоцијалних понашања. Одвикавање од облика таквог понашања у слободном времену није само педагошки већ и шири друштвени задатак. Стога, педагози указују на „велики значај васпитања и образовања за рационално и развоју личности примерено коришћење слободног времена“ (Бранковић и Илић, 2003).

КУЛТУРНИ АСПЕКТ ПРОВОЂЕЊА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА ОДРАСЛИХ

Култура, као облик друштвене свести, игра значајну улогу у свакодневном животу човека. Она је постала саставни део човековог живљења од његове појаве на земљи и првих почетака стварања и међусобног комуницирања. Обичаји и навике понашања карактеристични за неку заједницу, ставови, вредности и уверења који су израз друштвене структуре, као и разне духовне и материјалне тековине које постоје у заједници – све скупа чини кул-

туру одређене заједнице. Појам културе је зато веома широк и прилично неодређен. Управо је културализација или усвајање начина понашања и схватања као и упознавања духовних и материјалних вредности који су својствени одређеној култури, значајан фактор развоја личности. „Без усвајања културе могли бисмо говорити само о биолошким и психолошким бићима, а не о личностима“ (Грандић и Летић, 2008, стр. 64). Поједини аутори су мишљења да значај за развој интелектуалних способности има управо културни феномен слободног времена. Ову тезу заступа и Ненад Сузић (2012), који сматра да савремени човек има доста слободног времена, као и да може да развија своје властите снаге (*forces propres*). Потребно је да слободно време, као подручје које је врло значајно, претворимо у савезника и да се трудимо да максимално искористимо његове садржаје и временске могућности, а што је најважније његову слободу.

Говорећи о културном аспекту слободног времена, говоримо најпре о времену које је погодно за размишљање и за стварање критичког става према појавама и свету. Са овим аспектом повезује се образовни систем, који између осталог треба научити не само како учити већ и како квалитетно испунити слободно време. У том контексту, Т. Мартинић (1977) сматра да уз културне садржаје, треба развити склоност према култури, упознати је и истражити. Сличног става су и совјетски социолози (Колпаков, Пруденски, 1962, према: Видулин-Обранић, 2008), који сматрају да културни аспект заузима једно од централних места у истраживању слободног времена, односно доколице. Најчешће је у судносу са образовним активностима, што је претпоставка стране развоја личности.

„Култура у слободном времену носи највеће могућности радикализације индивидуе и колективне свести“ (Видулин-Обранић, 2008, стр. 24). Организоване културно-уметничке активности обезбеђују културни развој, подстичу развој способности, умећа, вештина, негују стваралаштво, али и навикавају младе на културу провођења слободног времена. Култура у том смислу осигурава лично и друштвено вредан и користан начин живота (Видулин-Обранић, 2008, стр. 24). Односно, под културом провођења слободног времена подразумевамо позитиван и оптималан аспект коришћења слободног времена, у виду учења, усавршавања, развијања личности и стваралачког доприноса. Слободно време је изузетно погодно за комплетирање властите личности, како на интелектуалном тако и емоционалном плану. У њему се

стварају услови за развој диспозиција, склоности, вештина, откривају се надареност и талент за одређено подручје и погодује се развоју свих људских квалитета. То је „време за критичко промишљање, за стварање, за васпитање учење, време за личну наградњу, за културни допринос и за промовисање културе живљења“ (Видулин-Обранић, 2008, стр. 24).

Мишљења смо да је у нашем друштву само мали проценат становништва усмерен на конзумирање културних активности и вредности које доприносе обликовању опште културе. У једном истраживању (Полић, 2003) наводи се да: „Захваћени тим капиталистичким лудилом људи пристају зарађивати новац жртвујући доколицу, да би зарађеним новцем могли купити беспослицу у којој ће моћи тешко зарађени новац трошити на ствари које им у бити не требају“ (2003, стр. 28). С тим у вези, и Јанковић је (1973) још крајем прошлог века упозоравао на сличан проблем. „Не намеће се само проблем организације слободног времена већ истовремено и васпитање људи за слободно време. Наиме, људе треба тако одгајати да могу не само контролисати индустрију слободног времена већ и својим захтевима и укусом усмеравати. Радни људи лакше и брже знају изборити слободно време него што могу усвојити културу његовог друштвено-позитивног коришћења. Помоћу слободног времена треба развити смисао за његово позитивно искоришћавање, тако да људи постану културни корисници слободног времена које се данас у облику 'добре и лоше робе' све више нуди на тржишту свакодневног живота“ (Јанковић, 1973, стр. 61).

Мишљења смо да је слободно време одраслих битно за акумулацију психо-физичке енергије, а такође је погодно за размишљање, маштање и обликовање нових идеја корисних њему лично и/или читавом друштву. Ако слободно време схватимо као време које је људима на располагању након завршених радних обавеза, онда можемо констатовати да савремени човек нема обиље слободног времена. Наиме, одрасле изван простора стандардних радних обавеза чека прегршт других обавеза које се тичу различитих животних ситуација (другог посла, дома, породице итд.). Такође, сматрамо да ће одрасли тек онда када буду успели да каналишу своје слободно време бити у прилици да га квалитетно проводе.

ЗАКЉУЧАК Слободно време одраслих подразумева време након извршених друштвених и породичних обавеза и животних потреба. Наиме,

то је време за друштвено-позитивне садржаје, одмор, разоноду, образовање и усавршавање личности уопште. Активности слободног времена могу бити основ за стицање вишег нивоа образовања, а такође могу помоћи у развијању склоности и талената. Дакле, може се рећи да слободно време ствара услове за развијање бројних квалитета одрасле особе. Образовање одраслих или како се у појединим изворима наводи образовање за треће доба, пружа могућност реализације појединих креативних активности, које даље утичу на нове амбиције и перспективе у друштву. Један од бенефита је и прилика одраслима да буду активни учесници у друштву. Наведено утиче на смањење, па чак и спречавање социјалне искључености старијих особа, јер остају активни и афирмисани чланови друштва.

Дакле, може се закључити да је од велике важности створити услове за образовање старијих људи, односно омогућити им да вештину, мудрост и искуство адекватно примене током свог слободног времена. Примера ради, старије особе могу стећи вештине које им омогућавају да додатно зараде током пензионерских дана. Ово може допринети и интеграцији и учешћу старијих људи који нпр. постају едуковани у коришћењу интернета за свакодневне потребе. Језички курсеви за радно способне одрасле особе могу помоћи у обезбеђивању тога да се имиграције и интеркултурална комуникација и интеграције одвијају повољно. Дакле, промоција образовања одраслих, како на међународном тако и у националном контексту има многе предности.

-
- ЛИТЕРАТУРА Бранковић, Д. и Илић, М. (2003). *Основи педагогије*. Бања Лука: Сомес графика.
- Братковић, Д. и Розман, Б. (2006). Чимбеници квалитете живљења особа са интелектуалним тешкоћама. *Хрвајска ревија за рехабилитацијска истраживања*, 42 (2), 101-112.
- Видулин-Орбанић, С. (2008). Феномен слободног времена у постмодерном друштву. *Методички обзори*, 3 (2), 19-33.
- Грандић, Р. и Летић, М. (2008). *Прилози педагогији слободне времена*. Нови Сад: Савез педагошких друштава.
- Дрча, Ј. (1993). *Староси и старење - изазови и проблем психологије*. Нови Сад: Геронтолошки центар „Нови Сад“.
- Јанковић, В. (1972). *Слободно време у савременој педагошкој теорији и пракси*. Загреб: Педагошко књижевни збор.

- Јанковић, В. (1973). *Слободно вријеме у сувременој педагошкој теорији и пракси*. Загреб: Педагошко-књижевни збор.
- Јанковић, В. (1973). *Васпитање у слободном времену. Педагогија II* (223-234). Загреб: Педагошко књижевни збор.
- Јовановић, Ј. и Нововић, З. (2008). *Кратка скала субјективног благостања – нови инструмент за процену позитивног менталног здравља. Примењена психологија*, 1 (1-2), 77-94.
- Качавенда-Радић, Н. (1989). *Слободно време и образовање*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Качавенда-Радић, Н. (1992). *Рефлексије о/и слободној времена*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета.
- Качавенда-Радић, Н., Николић-Максић, Т., Љујић, Б. (2011). *Игра одраслих: Да ли компјутерска игра образује у слободном времену?. Андрагошке студије*, 2, 147-170.
- Кулић, Р. и Деспотовић, М. (2005). *Увод у андрагогију*. Београд: Свет књиге.
- Мартинов-Цвејин, М. (1998). *Квалитет живота код старих. Геронтологија*, 26 (1), 305-308.
- Мартинић, Т. (1977). *Слободно време и савремено друштво*. Загреб: Издавачка кућа Информатор.
- Микановић, Б. (2013). *Вредносне оријентације ученика основне школе у слободном времену. Синтеза*, 2 (4), 53-69.
- Мурадбеговић, М. (1986). *Проблем развијања потреба и интересовања младих у слободном времену. Наша школа*, 7-10, 141-147.
- Национална стратегија о старењу* (2006). Београд: Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије.
- Николић-Максић, Т. (2015). *Образовање као чинилац квалитета слободној времена ограслих* (одбрањена докторска дисертација). Филозофски факултет, Београд.
- Пејатовић, А. (2004). *Поглед на образовање кроз квалитет живота. Андрагошке студије*, 1-2, 51-64.
- Полић, Р. (2003). *Одгој и доколица. Меџогички олеги*, 10 (2), 25-37.
- Савићевић, Д. (2000). *Учење и старење*. Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета.
- Сузић, Н. (2012). *Фуџурологија у педагогији и социјалним наукама*. Бања Лука: ЕКТОС.

ALEKSANDRA M. ANDRIĆ

TAMARA M. DOBRIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA IN KOSOVSKA MITROVICA
FACULTY OF PHILOSOPHY, DEPARTMENT OF PEDAGOGY

SUMMARY

EDUCATION AS A FACTOR IN THE QUALITY OF ADULT LEISURE TIME

Leisure is an integral part of every man's life and, therefore, has rich manifestations in the field of education. The way it is organized and used has a great influence on the formation of versatile personality. Namely, the adequate organization of leisure time can positively affect health and physical and mental development. Since free time is a category that follows the development of society, it can be said that changes in the development of the society influence both the spheres of human life and leisure time. The notion and basic characteristics of free time have been the subject of numerous debates and researches by many pedagogues, sociologists, psychologists, philosophers, etc. A number of authors agree that the potential of developing personality can be analysed and explained within the context of free time. The aim of the paper is to demonstrate whether education can affect the quality of adult leisure time. In this regard, the work emphasizes the presence, importance, as well as the action of certain factors that can influence the process of organization and realization of leisure time.

KEY WORDS: leisure time; leisure; education; adult education.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).